

szakkönyve, *Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusa* 1912-ben jelent meg — nemcsak ismertette, hanem a gyakorlatba is átültette a Breuer és Freud által kidolgozott pszichoanalízist. Csáth ismeretterjesztő cikkei Freud álomelemzésének, a freudi „én”-szerkezetnek, komplexusoknak, ösztönköröknek a bemutatásai — de sokkal többek is ennél. Különösen nagy figyelmet fordít Csáth a személyiség külső-belső konfliktusait feloldó, rekompenzáló törekvésekre: a hisztériának, traumáknak, emberi tragédiáknak paranoiába, skizofréniába való áthajlására, az egészségesen „rekompenzáló” tudat és a kényszerképzetek világa közötti éles határ megvonásának nehézségeire. Ugyanakkor — s ebben némileg elkülönül Freud tanításaitól — nem épít pszichológiája köré mitológiát, nem fetisizálja az ösztönvilág uralmát. Minden cikke az egészséges emberismeretre és önismeretre tanít, Csáth hisz az ember megismerhetőségében, bízik a „tudatos én” (morális én) és a „tudatalatti én” (ösztönvilág) — az ember és a társadalom szolgálatába állítható — harmonikus egységében. Az öncsalások ingoványába tévedt embert figyelmeztetik ezek a cikkek ma is modern, izgalmas érvennyel — a tiszta ráció, az érzelmek és az egészséges ösztönök kiélésének, szintézisének igényével.

Rendkívüli bátorsággal lép fel Csáth írásában az egyház — az iskolai gyakorlatban is kötelező érvénnyel árukt — „cukrosvíz-metafizikája” ellen (*A hittantantításról*); érdekes mondanivalója van *A vallások és mítoszok pszichológiájáról* is. A túlvilági életbe vetett hit a halállal — és persze a társadalmi nyomorúsággal — szembeni rekompenzáció is szerinte. *A Tudomány, művelődés, élet* című alatt összegyűjtött cikkei a feudális lápvilágon „épült” magyar polgári erkölcs ellenében egy humánus, kemény, természetes morált hirdetnek (*A Prielle-ügy, Isodora Duncan és a berlini spíszbürgerek, Sajtó és erkölcs, Amerikai párbaj, Gyerekszerelm*). Hétköznapi tragédiákban, a riportszerű megközelítésben (*Szegény pesti kisgyerekek*) is — ugyanúgy mint például Kosztolányi a mentőöknél írott, riportjában — képes meglátni az általános társadalmi kórokat, tüneteket.

A „petit morphinisme” határát (1913) átlépvé, 1914 után egyre gyűrűlő írásaival, Csáth már nem tudott teljes diagnózist adni az általa is felvetett társadalmi, esztétikai pszichológiai kérdésekre. A gyűjtemény — *Írások az élet jó és rossz dolgairól* — így is egy jelentős gondolkodó publicisztikai erőfeszítéseit revelálják.

Czére Béla

Salyámósy Miklós: Magyar irodalom Németországban 1913—1933. Bp. 1973. Akadémiai K. 183 l. (Modern Filológiai Füzetek)

Mennyit és mit tudnak rólunk a világban, Európa egyes országaiban és egyes nyelvterületein — mindig jelen levő és egy kicsit mindig fájó kérdés, akár gazdasági-politikai, akár kulturális vonatkozásait tekintjük. Nemzeti önismeretünk objektivitásához, önmagunk valódi értékeléséhez elengedhetetlen tényező ennek csak viszonylagos ismerete is. Salyámósy Miklós az irodalom területére vonatkoztatva teszi fel ezt a kérdést, meg-hozza olyan „nagyományos”, évszázados kapcsolatot illetően, mint a német, s olyan korszakban (1913—1933), amely mindkét nép történelmében egyaránt bővelkedett sorsfordulóknak. A jól megválasztott korszakhatárok azonban elsősorban nem történelmileg, hanem irodalmilag helytállóak, főként a magyar irodalmi fejlődés szempontjából. Az a 20 év, amelyben a szerző a magyar irodalom német nyelvű recepcióját vizsgálja, a magyar irodalmi fejlődés egyik legjelentősebb periódusa. Ugyanez nem mondható el teljes mértékben a befogadó terület irodalmáról — de a könyv szempontjából nem is lényeges. Mint azt a szerző előszavában ki is emeli, ezt a korszakot a befogadás vonatkozásában, a német nyelvterületen inkább a kedvező politikai-történelmi atmoszféra miatt választotta. Ugyancsak a rövid és tömör előszóban ismereteli vizsgálódásának szempontjait, amelyek a választott téma és az adott anyag következtében elsősorban irodalomszociológiai jellegűek. E szempontot következetesen végig is viszi, mint azt az egyes fejezetcímek mutatják: *Művek és kiadók, Német visszhang a korabeli magyar irodalomra, A magyar irodalom recepciójának általános vonásai*. A fejezeteken belül rendkívül precízen osztályozza az egyes anyagrészeket: a magyar nyelvű irodalomból válogatott antológiákat, az egyes szerzők egyes műveinek megjelenési körülményeit, a megjelent mű (művek) kiadói környezetét s a művek fogadtatását a szélsőjobboldali művészetkritikától kezdve egészen az NKP hivatalos és nem hivatalos orgánumaig. Hatalmas filológiai anyagot dolgozott fel a szerző, alapos kutatómunkát végzett. Nemcsak az elsővonalbeli magyar írók, Ady, Babits és Kosztolányi recepciójára terjesztette ki figyelmét, hanem a lektűrök és a giccs határát súroló irodalom fogadtatására is. Olykor túl bőségesnek is éreztük ezt az anyagot, s úgy tűnik, hogy a szerző az adatok tömkelegének feldolgozására, rendszerezésére helyezvén a súlyt — az önmaga számára választott, már említett irodalomszociológiai szempontoknak eleget téve — a tágabb összefüggések feltárását, bizonyos szükségesnek látszó elméleti következtetések lehetőségét

szalasztja el. Gondolok pl. itt az adott korszak magyar, illetve német irodalmának átfogóbb áttekintésére, annak az irodalmi környezetnek a felvázolására, amelybe a lefordított irodalom beépül, mert így csak légüres térben mozognak a művek. Kétségtelen ugyan, hogy nem lényegtelen a szerző által tárgyalt recenziók, fordítók, antológia szerkesztők személye, világnézeti hovátartozása sem. Más vonatkozásban: a lefordított művek írójára vonatkozó tágabb következtetések is hiányoznak, bár erre is történik kísérlet Salyámosy könyvében, megvalósítania azonban csak Balázs Béla esetében sikerült.

E hiányosságok ellenére *A magyar irodalom Németországban* hézagpótló mű, ilyen átfogó munka erről a témáról tudtommal nem jelent még meg magyarul, eltekintve néhány bibliográfiától. A benne feldolgozott anyag sok olyan gondolatot vet fel, amelyet érdemes továbbgondolni: így figyelemre méltó az a kép, amely a művek megjelenési számából és a fogadtatásból, mintegy kívülről, egy más kultúra szférájából világít rá a magyar irodalom jelenségeire és íróira, és ily módon mintegy értékeli is, pl. a prózaíró Kosztolányi esetében, akit — a könyv alapján úgy tűnik — a német irodalmi köztudat és a közönség már a 30-as évek elején méltó helyére tett, Európa legjobb XX. századi prózaírói közé. Természetesen ez megfordítva is áll, a megjelent művek mellékelt bibliográfiája szerint súlyos aránytévesztések is vannak a lefordított irodalomban — ennek is érdemes lenne alaposabban utánanézni, bár néhány okát a szerző is feltárja. Elgondolkodtató az is, hogy a könyv végső következtetése, a feldolgozott anyag alapján, a magyar irodalom németországi, pontosabban német nyelvterületen történt recepcióját illetően lehangoló: kevesen ismerték, kevesen értékelték, s akik tették ezt, általában kétnyelvű, kétkultúrájú lelkes Don Quijoték voltak — mint Stefan I. Klein, akinek munkássága előtt tisztelegés is e könyv.

Kajtár Mária

Schöpflin Aladár: A pirosruhás nő — Mossóczy Pál szép nyara. A szövület gondozta és a kísérő tanulmányt írta Harsányi Zoltán. Bp. 1975. Szépirodalmi K. 382 l.

A „magyar elbeszélők” című sorozatban eddig megjelent kötetek alapján úgy tűnik, hogy a Szépirodalmi Könyvkiadó szerkesztősége kettős célt tűzött maga elé: egyrészt prózairodalmunk legkiválóbbjainak — Jókainak, Eötvös Józsefnek, Krúdynak, Kosztolányinak — műveit, másrészt a jogtalanul feledett elbeszélőink — Török Gyula, Lovik

Károly, Cholnoky László — munkáit kívánta az olvasókhöz eljuttatni.

Schöpflin két regényét (inkább: kisregényét) a szerkesztői elképzelés valószerűleg az utóbbi vonulat tagjának szánta: tisztelegésnek Schöpflin emléke előtt, és kísérletnek a kritikus mellett a szépíró Schöpflin Aladár újrafelfedezésére. Sajnos, ezt a törekvést nem mondhatjuk teljesen sikeresnek. A *pirosruhás nő* és a *Mossóczy Pál szép nyara* nem bizonyított mást, mint amit a közvélemény idáig is tartott: a nagy kritikus és irodalom-szervező, a kiváló szerkesztő munkásságától elmaradnak írói próbálkozásai; ezek csak irodalmunk másodvonalában tarthatók számon. A *pirosruhás nő* Schöpflin első regénye, 1919-ben jelent meg a Nyugatban, folytatásokban. Legfőbb, legszembetűnőbb hibája didaktikus volta. A néhány oldal után már elénk tárult képlet (a kispolgári környezet megfojtja a tehetséget) állandó bizonyítani akarása: az író nem bízik a történetben, időnként meg is magyarázza azt, nehogy félreértsük. (Vö.: 26. l., 90. l. stb.) Zavaró — a különben is sokszor pongyola megfogalmazásokban — az idegen szavak indokolatlan használata. Jellemző, egyénítő funkciójukról nem beszélhetünk, nem a személyek szóhasználatában, hanem többnyire az író kommentárjaiban fordulnak elő. Az aforizmaszerű, látszatra mélyértelmű, valójában semmitmondó általános bölcsekedések a Nőről és a Férfiről sem válnak a regény javára. „Az asszonyok nem szeretik férjük olyan örömeit, amelyeket nem ők szereznek nekik, vagy legalább nem osztozhatnak bennük.” (22. l.) Vagy: „Az asszonyoknak talán azok a legboldogabb pillanataik, mikor másnak és maguknak egyformán tetszenek.” (97. l.)

Több jót mondhatunk a *Mossóczy Pál szép nyara* c. kisregényről, melyet szintén a Nyugat közölt először, 1921-ben. A soványka történetet az írónak a bárónéról és az ifjú teológusról — a mű két főszereplőjéről — rajzolt érdekes, összetett képe, és meglepő líraisága emeli a hasonló cselekményű regények fölé. Szép, talán legtalálhatóbban úgy mondhatnánk (a szó legjobb értelmében) bájos írás ez, halvány, szomorkás színekkel, nagy harmóniaérzékkel megalkotva. Kár, hogy az említett hiányosságoktól ez a regény sem mentes.

Mindkét műnek a lírai jellegű, feltehetőleg önéletrajzi ihletésű lapjai a legszebbek, legértékesebbek.

A könyv végén található Harsányi Zoltán apologetikus hangú tanulmánya: *A regényíró Schöpflin Aladár*. Öszintén sajnáljuk, hogy magunkat is azon táborba kellett sorolnunk, akiket a szerző már dolgozatának első oldalán rosszalással említ: akiknek csak „Schöpflin a kritikus a fontos”. Értékes arcképvázlat a regényíró Schöpflinről Harsányié, de néhány